VASILE PAVEL
(Chişinău)

ASUPRA INTERPRETĂRII SEMA-ONOMASIOLOGICE A MICROSISTEMELOR LEXICALE (PE BAZA ATLASELOR LINGVISTICE)

În cele ce urmează sunt tratate unele aspecte ale organizării sistemice a vocabularului pe baza *microsistemelor lexicale* (a câmpurilor semantice), cuprinse în atlasele lingvistice, a conceptului de *formă internă* şi a celui de *motivare*, noţiuni care se află în strânsă corelaţie.

Tratarea în sistem a lexicului este un proces complicat. Vocabularul este un sistem deschis, foarte mobil, penetrabil, cu un număr considerabil de unităţi lexicale şi cu cele mai diverse şi complexe raporturi între ele.

Metoda cea mai indicată pentru studierea lexicului ca sistem este considerată metoda câmpurilor semantice, fondată în prima jumătate a secolului al XX-lea de către Jost Trier şi Leo Weisgerber. Părintele ei spiritual a fost însă W. von Humboldt cu teoria formei interne a limbii (Kisch, Mantsch 1969, p. 25–30). Organizarea sistemică a componentelor limbii are un caracter „fracţionat". Limba ca „structură" funcţionează prin sisteme, subsisteme, microsisteme. Unele idei ale organizării sistemice a lexicului se găsesc la lingvistul rus M. M. Pokrovski, care, la finele secolului al XIX-lea, afirma: „Cuvintele şi sensurile lor nu duc o viaţă separată unul faţă de altul, ci se combină (în sufletul nostru), independent de conştiinţa noastră, în diverse grupe, drept bază pentru grupare servind apropierea sau contrapunerea directă după sensul principal" (Pokrovski 1959, p. 82). Microsistemul lexico-semantic minimal cuprinde numai doi termeni (de exem-

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

plu, *tâmplă* „catapeteasmă” – *tâmplar*; *faţă de masă – făţoaie*, în unele graiuri din nordul Bucovinei).

Teoria câmpului (de cuvinte) s-a dezvoltat, în principal, în două direcţii distincte: onomasiologică şi semasiologică. În cazul direcţiei onomasiologice punctul de pornire este un concept (obiect, proces, fenomen) şi se cercetează raporturile dintre semnificat şi diferiţi semnificanţi care îl exprimă. În semasiologie punctul de pornire este un semnificant şi se studiază raporturile care unesc acest semnificant cu diferiţi semnificaţi pe care îi poate exprima (Coşeriu 1962b, p. 42). Câmpurilor „noţionale” ale lui J. Trier, numite şi câmpuri paradigmatice, li se opun câmpurile lui Walter Porzig, devenite „simple relaţii semantice” de tipul „verb + subiect intern, respectiv obiect” (de exemplu, *a lătra – câine*) (Kisch, Mantsch 1969, p. 29). Asemenea perechi lexicale reprezintă fenomenul „solidarităţilor lexicale” (*ibidem*, p. 37–45), numite şi câmpuri sintagmatice.

Pentru a stabili cu mai multă precizie raporturile sistemice în interiorul microsistemului lexico-semantic e necesar să se aplice şi metoda analizei semice (metoda componenţială).

Posibilităţi indubitabile de relevare a particularităţilor sistemice ale lexicului unei limbi (unui sistem lingvistic) poate oferi lexematica coşeriană (= semantica structurală) (Coşeriu 1962a, p. 37–45; Coşeriu 1962b, p. 41–52). „În lexematică – subliniază E. Coşeriu – este vorba exclusiv despre structurarea raporturilor de semnificare (significare) (Coşeriu 1962b, p. 41). Evident, punctul de vedere lexematic nu trebuie să fie confundat cu punctul de vedere onomasiologic. Pe de altă parte, punctul de vedere lexematic trebuie să fie separat de punctul de vedere semasiologic. În semasiologie, raporturile care unesc un semnificant cu diferiţi semnificaţi pot fi atât intralingvistice, cât şi interlingvistice. Lexematica „se referă doar la semnificaţii lexicali ai unei singure şi aceleiaşi limbi funcţionale (sistem lingvistic)” (*ibidem*, p. 42). Structurile lexematice sunt fie paradigmatice, fie sintagmatice. În cel de al doilea caz se au în vedere solidarităţile lexicale (*ibidem*, p. 37–45) despre care am pomenit mai sus.

Dialectologia are numeroase puncte de contact cu teoria câmpurilor de cuvinte. Atentă la sistemul lingvistic individual (la idiolect ca

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

sistem potenţial şi ca realizare de fiecare moment), dialectologia ajunge desigur la definirea unor graiuri şi dialecte ca „sisteme extra-individuale". Pentru a se menţine la o cercetare ştiinţifică obiectivă, dialectologia trebuie să ia primul contact cu fapte individuale de vorbire (*parole*) şi să le consemneze, în cursul anchetei, ca atare, în formele în care le-a conceput, fără a face selectări arbitrare. „Ulterior însă, este necesar să ajungă la generalizări [...]; tocmai pentru aceasta este deosebit de important modul cum se desfăşoară prima etapă, de contact direct cu faptele" (Slama-Cazacu 1968, p. 84–85). Altfel spus, autenticitatea materialului, precum şi posibilităţile şi diversele aspecte de interpretare a rezultatelor anchetei dialectale derivă, mai ales, din programul de care s-a condus dialectologul de teren la desfăşurarea anchetei.

Va fi suficient a aminti aici că, în studiul *Unele probleme teoretice ale Atlasului lingvistic moldovenesc*, R. G. Piotrovski, unul dintre fondatorii ALM, susţinea că obiectivele pe care şi le-a propus acest atlas r e g i o n a l sunt sugerate, în multe privinţe, de analiza hărţilor *Atlasului lingvistic român* (ALR), realizat sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Sever Pop şi Emil Petrovici, atlas n a ţ i o n a l (g e n e r a l). Detalierea consta în introducerea în *Chestionarul* ALM a multor chestiuni legate nu numai de precizarea isogloselor şi ariilor multor fenomene, dar şi de problematica „istorico-comparativă şi cea s t r u c t u r a l ă". În ceea ce priveşte vocabularul, se urmărea relevarea „numeroaselor microstructuri lexico-semantice", specifice pentru multe graiuri, şi definirea „dinamicii lor de evoluţie" (Piotrovski 1959, p. 677-686).

În domeniul lexical al chestionarului ALM figurează diverse subcompartimente tematice (omul şi părţile corpului omenesc, rudenia, casa şi obiectele de uz casnic, agricultura, transportul, păstoritul, ţesutul, fierăria şi tâmplăria, plantele, păsările etc.). Aceste subdiviziuni includ multe chestiuni ce vizează microsistemele lexico-semantice, raportate în special la varietăţi de obiecte „înrudite" (de exemplu, fierăstraie, ciocane şi maiuri, unelte de săpat, dălţi, cucurbitacee etc. etc.), care presupun asocierea unui semn cu alte semne ce derivă din asocierile privind lucrurile. Formularea celor mai multe chestiuni

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

ţine de principiul onomasiologic, prin chestionar programându-se, în temei, o documentare lexicală onomasiologică.

Materialul atât de amplu interpretat de către dialectologul de teren, profesorul Vitalie Sorbală (1926–1979), se întemeiază în mare măsură pe microsistemele terminologice regionale, cuprinse în hărţile ALM. Este instructivă în acest sens comunicarea sa *Studiul diacronic al structurii lexicului dialectal* (Sorbală 1971), prezentată la Congresul al XII-lea de filologie şi lingvistică romanică (Bucureşti, 1968), în care a fost analizată terminologia a două microsisteme: 1) „lăcustă – calul popii" şi 2) „greier – paing". La raport au fost alăturate două hărţi ce oglindesc raporturile de desemnare şi semnificare. Luând cuvântul la dezbateri asupra celor comunicate de dialectologul chişinăuian, Gh. Bulgăr avea să menţioneze: „Foarte instructivă expunerea lui V. Sorbală, care completează raportul profesorului G. Rolfs din şedinţa plenară şi pune în lumină unitatea limbii, varietatea termenilor latini, sinonimia lor pe această arie a romanităţii" (Sorbală 2006, p. 118).

În toate studiile sale Vitalie Sorbală insistă asupra unei citiri şi examinări c o r e l a t e a hărţilor lexicale, asupra relevării corelaţiei între sistemul referenţial (realii) şi denumiri, în baza cercetării microsistemelor terminologice, şi aplicării metodei „Wörter und Sachen". Axa în jurul căreia autorul cercetează evoluţia microsistemelor lexicale, în timp şi în spaţiu, o constituie a s o c i a ţ i a d e i d e i, „transferul de termeni" de la o realie la alta.

La articolele şi studiile lui Vitalie Sorbală, inclusiv la cele două teze de doctorat elaborate pe baza ALM: 1) *Dezvoltarea lexicului moldovenesc dialectal*, susţinută la Universitatea „T. Gr. Şevcenko" din Kiev (1963), şi, respectiv, 2) *Formarea şi dezvoltarea microsistemelor terminologice în graiurile moldoveneşti*, susţinută la Institutul de Lingvistică, Secţia din Leningrad (Sankt Petersburg) a Academiei de Ştiinţe a URSS (1972), au fost alăturate hărţi lexicale onomasiologice (cele mai multe), hărţi ale unor microsisteme terminologice, care prezintă „corelaţia" (opoziţia) onomasiologică interlingvistică a unor termeni (elemente ale microsistemului). Semnalăm şi unele hărţi semantice, elaborate în baza hărţilor onomasiologice. Rezulta-

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

tele anchetei, înfăţişate pe hărţi, sunt prezentate prin simboluri (figuri geometrice). Asemenea hărţi au fost întocmite şi alăturate studiilor monografice şi de Vasile Pavel (1973, 1983) şi Valentina Corcimari (1989).

Hărţi lexico-semantice (ale unor microsisteme terminologice) şi hărţi semantice pot fi realizate şi din perspectiva principiului semasiologic, a lexemei „cu cea mai mare amplitudine semantică, componentă a «microcâmpului»" (Tolstoi 1963), principiu aplicat de G. P. Klepikova, N. V. Nikonciuk, V. Corcimari, V. Pavel ş.a..

În cadrul aceluiaşi microsistem lexico-semantic un cuvânt desemnează doi sau mai mulţi referenţi diferiţi. Virtual, orice hartă lingvistică inclusă într-un atlas se integrează în mai multe asemenea reţele fonetice, morfologice, derivaţionale sau lexicologice. Regretata colegă Magdalena Vulpe remarca, pe bună dreptate: „Un atlas lingvistic este mai mult decât o sumă de hărţi: reţeaua informaţională complicată ce se construieşte de la o hartă la alta multiplică în mod considerabil valoarea totală a datelor înmagazinate". De aici, necesitatea unei „citiri corelate" a hărţilor lingvistice, teză ilustrată de autoare pe baza analizei comparative a unor hărţi din ALR şi NALR, ce reflectă termenii (şi semnificaţiile lor concrete) (*mă*) *pieptăn*, (*mă*) *perii*, (*mă*) *lau* din acelaşi câmp semantic (Vulpe 2004, p. 226–249).

Posibilităţi evidente de interpretare onomasiologică a cuvintelor în cadrul microsistemului lexico-semantic relevă studiul profesorului Vasile Arvinte, *Din terminologia corpului omenesc:* ***şold, coapsă, pulpă*** (*pe baza ALR*), concluzionând că cercetarea a confirmat justeţea orientării structurale în studierea vocabularului, prin tratarea cuvintelor în cadrul câmpului onomasiologic din care fac parte, fără a neglija însă independenţa relativă a fiecărui element şi raportul lui cu realitatea obiectivă (Arvinte 1963, p. 439–445).

La lectură şi reflecţie adâncă îndeamnă remarcabilul studiu al lui Ion Mării, *Harta lexicală semantică* (2002). Pornind, pe de o parte, de la opera lui Sextil Puşcariu şi Antoine Meillet şi de la cele două (şi unice) „sisteme lingvistice" elaborate de Ferdinand de Saussure şi, respectiv, Eugeniu Coşeriu, iar, pe de altă parte, îndemnat şi ajutat „de ALR: de conţinutul acestei opere cu adevărat monumentale a

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

limbii şi culturii române" (Mării 2002, p. 9), autorul studiului monografic precitat prezintă un „punct de vedere" (= teorie + metodă) original cu privire la l e c t u r a şi i n t e r p r e t a r e a hărţilor lexicale onomasiologice. Harta lexicală semantică (aşa cum este ea gândită şi elaborată de Domnia sa) constituie produsul unei l e c t u r i (exclusiv) s e m a n t i c e a hărţilor lexicale onomasiologice neinterpretative. Lectura dintr-o perspectivă semantică a unor asemenea hărţi presupune: 1) A trata fiecare grai („punct lingvistic") anchetat ca „limbă funcţională", ca un (sub)sistem local al unei limbi istorice (sau al unei subdiviziuni: dialect, subdialect); 2) A considera hărţile lexicale onomasiologice ca elemente (părţi) dintr-un întreg (= câmp semantic) sau (când câmpul semantic a fost programat şi anchetat prin toate unităţile sale) ca elemente ale întregului şi, astfel considerându-le, a le citi nu izolat, atomistic, ci împreună, structural, comparativ; 3) A citi hărţile lexicale onomasiologice mai întâi punctual (intralingvistic), iar apoi areal (interlingvistic) (*ibidem*, p. 21–39).

Prin astfel de lectură cercetătorul observă (şi interpretează) atât faptele de limbă funcţională („de structură"), cât şi faptele de limbă istorică. Pentru a nu practica „o falsă lectură" onomasiologică (sau semasiologică), e necesar ca lectura şi interpretarea realistă a documentării şi descrierii lexicale onomasiologice să se efectueze din perspectiva „lexicologiei sistemice inaugurate de F. de Saussure" prin redescoperirea şi explicarea multimilenarului concept de „sistem" (*ibidem*, p. 38-40). Vorbind despre „dialectologia structurală", autorii *Tratatului de dialectologie românească* afirmă că dialectologia îşi sprijină cercetarea pe comparaţia hărţilor lexicale, „construieşte hărţi semantice" studiind „geografia câmpurilor lexicale" (*Tratat*, p. 85).

În ciuda faptului că în domeniul vocabularului caracterul sistemic nu este, deci, atât de evident ca în cazul fonologiei şi morfologiei, „orientarea structuralistă" începuse astfel să câştige teren, după cum bine se ştie, şi în cercetările cu privire la lexic, tendinţă ce s-a manifestat, la mijlocul secolului trecut, cu precădere în studiile onomasiologice, în care cuvintele sunt tratate ca elemente ale unor microsisteme, strâns legate de sistemele noţionale. Între microsistemele lexicale şi realităţile obiective (extralingvistice) pe care le reflectă există

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

cele mai strânse raporturi, legate de natura procesului de cunoaştere ca reflectare, de mecanismul creării noilor denumiri (cuvinte, sintagme terminologice), de evoluţia semnificaţiei cuvintelor vechi, de existenţa unei permanente tendinţe de asociere în limbă (vezi *infra*).

Analiza concretă a conţinutului semantic al cuvintelor aparţinând unor microsisteme lexico-semantice, prin aplicarea metodelor specifice ale geografiei lingvistice, dezvăluie în diferite graiuri dacoromâne (de exemplu, în cele de la est de Prut) diferenţe regionale de sens (*pepene* „harbuz” – *pepene* „castravete”, *pară* „prăsadă, fructul părului altoit” – *pară* „fructul părului nealtoit”, *grapă* „grapă de mărăcini” – *grapă* „grapă, boroană de fier sau de lemn, cu colţi de fier”). Cercetarea cuvintelor (de exemplu: *copac, pom*; *coş, paner*; *căciulie, căpăţână, gămălie*; *turmă, cârd, cireadă*; *târg, piaţă, talcioc*; *pod, podeală, podea*), componente ale unor microsisteme lexico-semantice, arată că, în general, doar unităţile lexicale cu forma internă netransparentă pentru vorbitori au dezvoltat, în jurul nucleului semantic, sensuri conotative (Pavel 1983, p. 125–147). Termenii care exprimă, de pildă, cele două noţiuni – ficatul şi plămânii – formează un m i c r o s i s t e m lexico-semantic. Aceasta decurge din faptul că în diverse zone geografice între lexemele constituente ale microsistemului s-au stabilit raporturi evidente de interpătrundere, de transfer de termeni de la un referent la altul. Din descrierea hărţilor lexicale cuprinse în ALR şi ALM s-a observat că grupul lexico-semantic „ficat – plămâni” rămâne, în graiul viu, un microsistem deschis, dinamic şi cu o structură proprie a elementelor lexicale. Cele două hărţi – ***ficat*** şi ***plămâni*** – înfăţişează coexistenţa diacroniei în sincronie. În decursul timpului, microsistemul dat, iniţial cu cei doi constituenţi de bază, *ficat* şi *plămâni*, s-a amplificat cu alţi termeni de sorginte diversă (Pavel, Popovschi 2008-2009, p. 105–111).

Nu este cazul să insistăm aici asupra unor diverse puncte de vedere exprimate cu privire la interpretarea onomasiologică a „câmpurilor” (onomasiologice, semantice etc.). Reţinem, însă, constatarea generală că onomasiologia se află în situaţia paradoxală de a înregistra numeroase lucrări cu caracter aplicativ şi de a număra „extrem de puţine lucrări teoretice” (Scorobete 1977, p. 555).

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

Până la mijlocul secolului trecut la acest domeniu teoretic se fac doar referiri sporadice şi abia în deceniile următoare sunt semnalate o serie de studii (apărute în Occident), consacrate integral teoriei onomasiologice. Asemenea informaţii desprindem din constatările lui U. Riecken (Riecken 1960, p. 3–23) şi Aurel Scorobete (Scorobete 1977, p. 555-567), care invocă şi sporirea contribuţiilor româneşti în această sferă de activitate ştiinţifică.

După opinia mai multor cercetători, onomasiologia ar reprezenta un compartiment al lexicologiei. Alţi lingvişti sunt de părere că onomasiologia este o parte componentă a semasiologiei. În consecinţă obiectul şi sarcinile onomasiologiei – d i s c i p l i n ă l i n g v i s t i c ă î n d e v e n i r e – rămân în multe privinţe confuze, înjumătăţite, neconturate şi nedezvăluite pe deplin. Am remarcat în alte lucrări că în ultimii ani faţă de teoria denominării (sau teoria nominaţiei) se observă un interes susţinut. Fenomenului i se atribuie un sens larg. Semnalăm, în acest sens, cele două volume remarcabile, apărute în anul 1977, sub titlul comun *Jazâkovaja nominaţija* (*Jaz. nom.*).

În atenţia unor onomasiologi se află atât p r o c e s e l e şi p r o c e d e e l e denominării lexicale (derivarea morfematică şi semantică), cât şi d e n u m i r e a (cuvântul, derivatul semantic, sintagma denominativă).

Unităţile de denominaţie (nominaţie) rezultă în urma unor procese complexe şi ale condiţionării reciproce de natură semasiologică, lingvistică, psihologică, logică. Onomasiologia intersectează anumite laturi sau sectoare ale lexicologiei, semasiologiei (semanticii), formării cuvintelor şi sintaxei, pe care teoria denominării trebuie să le delimiteze după conceptele ei de bază.

Unele aspecte relevante privind modul de abordare/tratare a fenomenului şi procedeelor denominării, raportate (epistemologic) la g e o g r a f i a l i n g v i s t i c ă , o temă de cercetare în preocupările noastre de mai mulţi ani, le-am examinat în monografia *Denominarea lexicală* (Pavel 1983) şi în câteva articole şi studii mai recente. În acest context ţinem să subliniem că atlasele lingvistice pot servi de sursă extrem de importantă pentru dezvoltarea teoriei denominării. E. Coşeriu afirma încă în anii ’50 ai secolului trecut că geografia

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

lingvistică „a dat un nou impuls onomasiologiei”, contribuind în mod sigur la demonstrarea faptului că orice *schimbare lingvistică porneşte de la un individ vorbitor* (Coşeriu 1994, p. 52, 71). Conceptul de *lingvistică a vorbirii* Eugeniu Coşeriu îl pune, pe de o parte, în legătură directă cu crearea inovaţiilor, cu faza de selecţie, răspândirea şi adoptarea lor, deci, cu noţiunea de *desemnare*, de *numire a lucrurilor* în situaţii concrete, domeniu de cercetare a onomasiologiei, iar, pe de altă parte, atunci când recurge la fapte, cu geografia lingvistică şi dialectologia (*ibidem*, p. 51, 71).

La interpretarea inovaţiilor lexicale nu este suficient să ne limităm doar la modelele existente de formare a acestora prin mijlocirea sufixelor, prefixelor etc. Omasiologia depăşeşte această stare de lucruri în domeniul de cercetare a formării cuvintelor, a creării inovaţiilor prin investigaţiile asupra premiselor desemnării obiectelor. Una din etapele principale ce precedă ataşarea afixului la radical o constituie motivarea lexicală. Noua formă de exprimare este determinată de găsirea semnului reprezentării obiectivului (a motivemului) care va sta la baza creării cuvântului. Noţiunea motivare, în vorbire, se află în strânsă legătură cu noţiunea forma internă. Desemnarea se realizează, la prima etapă, prin identificarea şi reflectarea în conştiinţa umană a obiectelor comparate (a referentului ce nu are încă un nume şi al celui ce are exprimare în limbă). Analiza imaginilor primare, a formelor interne care stau la baza noilor cuvinte, ne ajută să înţelegem mecanismul motivării şi al desemnării noilor realităţi în general. Cuvintele sunt memoria imaginilor. Un cuvînt nou (sau o sintagmă terminologică) apare pe baza unui alt cuvînt vechi. În timpul căutării numelui pentru noul obiect, vorbitorul compară, prin intermediul asociaţiilor de idei, noul obiect cu altele vechi. Astfel este găsit semnul caracteristic pentru lucrurile comparate (omogene sau aparent omogene), iar ca urmare va fi găsit şi numele vechii realii. Anume atare cuvânt va servi atât pentru desemnarea semnului motivaţional, graţie imaginii senzoriale, cât şi pentru denumirea obiectului pentru care se caută un nume în procesul comunicării. Percepţia senzorială, susţine G. W. Leibniz, ne oferă obiectul, noţiunea (când obiectul îşi găseşte un cuvânt) ne oferă nu-

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

mele lui. Unităţile denominative apar prin crearea de derivate semantice (*mălai* „porumb” < *mălai* „mei”, în graiurile maramureşene), derivate afixale (*albinar* „prigorie” < *albină* + suf. *-ar*), îmbinări de cuvinte (*faţă de masă*), calcuri semantice etc. Forma internă ca manifestare abstractă a motivemului constituie un criteriu relevant pentru stabilirea specificului naţional al idiomului lingvistic în domeniul vocabularului.

Principiul denominării se caracterizează printr-un anumit „ataşament tematic”. Potriviri de motiveme se constată şi în idiomuri diferite. În limbile română şi rusă, bunăoară, la baza denumirilor de profesii sunt puse aceleaşi modele semantice: „procesul muncii” > „persoană” (rom. *vânzător*, rus. *продавец*), „produsul muncii” (rom. *cizmar*, rus. *сапожник*) ş.a.

Motivarea în cadrul aceloraşi grupe lexico-tematice, al aceloraşi sfere semantice, apare însă mai des la nivelul semnului motivant concret. Motivemul „culoare” pentru denumirea ciupercii comestibile *Cantharellus cibarius* este unul şi acelaşi în limbile română şi rusă, în timp ce semnul concret al reprezentării obiectului diferă în aceste limbi: comp. rom. *gălbior*, *burete galben*, rus. *лисичка*, literal „vulpiţă”, adică ciupercă de culoarea vulpii.

Forma internă, prin care se percepe „caracterul legăturii dintre complexul sonor al cuvântului şi conţinutul său iniţial” (Budagov 1953, p. 44), reprezintă astfel un domeniu important în investigaţiile contrastiv-tipologice, ale resurselor lexicale din diverse limbi, dialecte, graiuri. În acest domeniu de creativitate glotică (al denominării lucrurilor) constatăm procese corelate şi structurate, deşi la prima vedere ele par a fi mai degrabă întâmplătoare (pentru detalii, vezi Pavel 2004, p. 419–422).

Un argument evident în susţinerea tezei expuse aici poate fi interesul ştiinţific indiscutabil al dialectologilor pentru alcătuirea hăr-ţilor motivaţionale, o metodă inovatoare de interpretare a datelor lexicale şi semantice, utilizată pentru prima dată la elaborarea *Atlasului limbilor Europei* (ALE), iar apoi şi în procesul de lucru asupra *Atlasului lingvistic romanic* (ALiR). „Caracterul arbitrar al semnului lingvistic, cu importanţa sa pentru aspectul funcţional al limbii, cu greu a mai

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

lăsat loc pentru aspectul genetic al limbajului, adică pentru studiul serios al motivaţiei. Văzută mai îndeaproape, totuşi, motivarea unui semn lingvistic nu se află în opoziţie cu arbitrarul său, atâta vreme cât alegerea unui anumit motiv nu este obligatorie" (Viereck 2003-2004, p. 238). Unii colaboratori la ALE afirmă, de asemenea, că „Elaborarea hărţilor lingvistice motivaţionale a fost impusă de constatarea unei „mentalităţi comune" la vorbitori de limbi diferite, din cadrul unei familii sau al mai multor familii de limbi. Hărţile de motivaţie privesc dinamica limbii, punând în evidenţă un fenomen mai puţin studiat până în prezent: „motivarea semnului lingvistic este un proces permanent, vorbitorii «remotivând» semnul lingvistic atunci când raportul dintre acesta şi realitatea extralingvistică (*referentul)* se opacizează" (Saramandu, Nevaci 2005-2007, p. 221).

În concluzie, cercetarea cuvintelor în cadrul microsistemelor lexico-semantice şi al grupelor lexico-tematice este deopotrivă importantă pentru punerea în evidenţă a caracterului de sistem al lexicului şi a dinamicii limbii în general.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc.* Redactat de Rubin Udler şi V. Comarniţchi, cu participarea lui V. Melnic şi V. Pavel, vol. I-II, Chişinău, 1968-1973.

ALR I = *Atlasul lingvistic român*. Partea I, de Sever Pop, vol. I. *Părţile corpului omenesc şi boalele lui*, Muzeul Limbei Române, Cluj, 1938; vol. II. *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Muzeul Limbei Române – Otto Harrassowitz, Sibiu – Leipzig, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. I. A. *Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi)*. B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători.* C. *Casa, acareturile, curte, focul, mobilierul, vase, scule*, Muzeul Limbei Române – Otto Harrassowitz, Sibiu – Leipzig, 1940.

Arvinte 1963 = Vasile Arvinte, *Din terminologia corpului omenesc: şold, coapsă, pulpă (pe baza ALR). Încercare de analiză structurală a lexicului*, în SCL, XIV, 1963, nr. 4, p. 439–455.

AUI = „Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, I, 1955 şi urm.

Budagov 1953 = R. I. Budagov, *Ocerki po jazâkoznaniiu*, Moscova, Izdatelskvo Akademiji Nauk CCCR, 1953.

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

Corcimari 1989 = Valentina Corcimari, *Moldavskaja pastuşeskaja terminologhija*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1989.
Coşeriu 1962 a = Eugen Coşeriu, *Solidarităţile lexicale*, în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară”, Chişinău, 1962, nr. 5, p. 37–45.
Coşeriu 1962 b = Eugen Coşeriu, *Structurile lexematice*, în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară”, Chişinău, 1962, nr. 6, p. 41–52.
Coşeriu 1994 = Eugen Coşeriu, *Geografia lingvistică*, în idem, *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii*. Cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1994, p. 25–90.
FD = „Fonetică şi dialectologie”, Bucureşti, I, 1958 şi urm.
Jaz. nom. = *Jazâkovaia nominaţia*, I. *Obşcie voprosî*, II. *Vidî naimenovanii*, Moscova, 1977.
Kisch, Mantsch 1969 = Ruth Kisch, Heinrich Mantsch, *Note asupra teoriei câmpurilor semantice*, în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 25–30.
Mării 2002 = Ion Mării, *Harta lexicală semantică*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2002.
Pavel 1973 = Vasile Pavel, *Terminologia agricolă moldovenească. Studiu de geografie lingvistică*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1973.
Pavel 1983 = V. C. Pavel, *Lexiceskaja nominaţija*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1983.
Pavel 1999 = Vasile Pavel, *Onomasiologia în lumina datelor oferite de atlasele lingvistice*, în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară”, 1999, 2001, nr. 4–6, nr. 1–6, p. 84–88.
Pavel 2001 = Vasile Pavel, *Onomasiologie et geolinguistique*, în *Homage à Jacques Allières. Romania sans frontiéres*, vol. II, Toulouse, Atlantica, 2001, p. 527–535.
Pavel 2004 = Vasile Pavel, *Motivaţia lexicală*, în AUI, secţiunea III e. Lingvistică, XLIX–L, 2003-2004. *Studia linguistica et philologica in honorem D. Irimia*, Iaşi, 2004, p. 419–422.
Pavel, Popovschi 2008–2009 = Vasile Pavel, Liliana Popovschi, *Termenii pentru „ficat” şi „plămâni” (pe baza atlaselor lingvistice româneşti)*, în „Buletin de lingvistică” (Chişinău), VI–VII, 2008–2009, nr. 9–10, p. 105–111.
Piotrovski 1958 = R. G. Piotrovski, *Nekotorâe teoreticeskie voprosî Moldavskogo lingvisticeskogo atlasa*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 677-686.
Pokrovski 1959 = M. M. Pokrovski, *Izbrannâe rabotî po jazâkoznaniiu*, Moscova, 1959.
Riecken 1960 = U. Riecken, *Observaţii asupra onomasiologiei*, în LR, IX, 1960, nr. 1, p. 3–23.
Saramandu, Nevaci 2005–2007 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Hărţi lingvistice motivaţionale*, în FD, XXIV–XXVI, 2005-2007, p. 221–228.
Scorobete 1977 = Aurel Scorobete, *Semantică şi onomasiologie. Câteva precizări*, în RRL, XXVI, 1977, nr. 5, p. 555-567.

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)

Slama-Cazacu 1968 = Tatiana Slama-Cazacu, *Psiholingvistica şi aplicarea metodei dinamic-contextuale în dialectologie*, în SCL, XIX, 1968, nr. 2, p. 83–95.
Sorbală 1971 = Vitalie Sorbală, *Studiu diacronic al structurii lexicului dialectal (Despre terminologia unui grup de insecte pe baza ALM din U.R.S.S.)*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres internaţional de filologie şi lingvistică romanică*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971, p. 355–360.
Sorbală 2006 = Vitalie Sorbală, *Studii de dialectologie şi geografie lingvistică*. Volum îngrijit şi cuvânt introductiv de Vasile Pavel, Chişinău, SET TRIO, 2006.
Tratat = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
Tolstoi 1963 = N. I. Tolstoi, *Iz opâtov tipologiceskogo issledovanija slavjanskogo slovarnogo sostava*, în „Voprosî jazâkoznanija", 1963, nr. 1, p. 29–45.
Viereck 2003–2004 = Wolfgang Viereck, *Atlasul limbilor Europei (Atlas Linguarum Europae). Câteva date despre „istoricul" Atlasului*, în FD, XXII-XXIII, 2003–2004, p. 327–332.
Vulpe 2004 = Magdalena Vulpe, *Citirea corelată a hărţilor lingvistice: harta contextuală şi harta de valenţe*, în idem, *Opera lingvistică*, I. *Dialectal. Popular. Vorbit.* Coordonare editorială: Ion Mării şi Nicolae Mocanu, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2004, p. 226–249.

SUR L'INTERPRÉTATION SÉMA-ONOMASIOLOGIQUE DES MICROSYSTÈMES LEXICAUX
(*Resumé*)

Dans notre rapport on traite des aspects de l'organisation systématique du vocabulaire à la base de microsystèmes lexicaux (des champs sémantiques) inclus dans les atlas linguistiques, du concept de la forme intèrne et celle de motivation, des notions qui se trouvent en corrélation étroite.

CUVINTE-CHEIE: *organizare sistemică a vocabularului*, *microsisteme lexicale*, *atlase lingvistice*, *formă internă*, *motivare*, *corelaţie*.
KEYWORDS: *systemic organization of the vocabulary*, *lexical microsystems*, *linguistic atlases*, *internal form*, *motivation*, *correlation*.

Institutul de Filologie al Academiei de Ştiinţe
a Republicii Moldova
2001 Chişinău, Bd. Ştefan cel Mare, 1
Republica Moldova
dialectologie@mail.ru,

BDD-V735 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:16 UTC)